

**ТРУДОВА ПІДГОТОВКА ШКОЛЯРІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ
У 80-90-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті представлено аналіз системи трудової підготовки, створеної в загальноосвітніх закладах Великої Британії у 80-90-ті роки ХХ століття.

Сьогодні трудова підготовка, розв'язання завдань якої має бути чи не найголовнішою метою загальноосвітньої школи, остаточно втрачає свої позиції. Водночас саме вона спроможна і повинна забезпечувати належну підготовку підростаючого покоління до трудової діяльності, без якої життя людини втрачає будь-який сенс, а сама вона перетворюється на істоту, спроможну існувати лише за рахунок праці інших. На жаль, ця прописна істина поступово стає недоступною для розуміння. Як наслідок, багато членів нашого суспільства у кращому випадку не надають належного значення трудовій підготовці молоді, а в гіршому – зневажають її та оберігають від неї своїх дітей. Є серед них і чимало педагогів.

Однак, так було не завжди. Більш того наша країна має чималий досвід, який слід вивчати, аналізувати та відроджувати. Окрім того варто звернутися до здобутків інших країн світу, зокрема, у галузі трудового навчання й виховання підростаючого покоління. Так, досить цікавим і корисним для вдосконалення вітчизняної системи трудової підготовки є, на нашу думку, досвід навчальних закладів Великої Британії.

Система освіти цієї країни вже була об'єктом дослідження багатьох науковців, які ознайомлюють нас із різними аспектами екологічної освіти та виховання (Г.Марченко, Я.Полякова), теорією та практикою сімейного виховання (О.Демченко), проблемами індивідуалізації навчання (О.Рибак) тощо. Наукові роботи Н.Балацької, М.Павлової, Р.Сойчук, Т.Тарасової та ін. висвітлюють особливості професійної орієнтації, підготовки учнів до трудового життя та трудового навчання в британських школах. Разом із тим система трудової підготовки підростаючого покоління, яку створено у Великій Британії в останні десятиріччя ХХ століття, потребує більш детального аналізу та висвітлення, що й стало метою нашої публікації.

Наприкінці ХХ століття, як справедливо підкреслює у своєму дослідженні Р.Сойчук, «кожна провідна країна реформувала сферу освіти з метою підвищення її якості відповідно до вимог суспільства, зокрема, було переглянуто зміст, форми й методи навчання, удосконалено систему управління й організаційну структуру. Зусилля спрямовувались на підвищення стандартів освіти, надання випускникам шкіл необхідних трудових знань, умінь і навичок, які знадобляться їм у професійному житті» [10, с. 5].

Реформувала сферу освіти й Велика Британія, де у 80-90-ті роки ХХ століття трудова підготовка учнів стала невід'ємною складовою навчально-виховного процесу школи. Одними з основних чинників, які зумовили появу в навчальних планах шкіл предмета «Ремесло, дизайн,

технологія» (1976-1988 рр.), а згодом – обов'язкової навчальної дисципліни «Технологія» (з 1988-90-ті рр.), стали науково-технічна (60-ті роки ХХ ст.) та технологічна (70-90-ті роки ХХ ст.) революції, а також економічна криза у зарубіжних країнах на початку 80-х років. Вони висунули нові вимоги до рівня підготовки фахівців. Унаслідок чого серед молоді (яка, як правило, не отримувала професійної підготовки та мала низьку кваліфікацію) підвищився рівень безробіття, а отже, виникла потреба в покращенні їхньої підготовки до трудової діяльності в умовах ринкової економіки.

Появу обов'язкової навчальної дисципліни «Технологія» не можна трактувати як початок викладання в загальноосвітніх навчальних закладах предметів трудового спрямування, адже цей процес триває у Великій Британії більш ніж сто років і поділяється на кілька періодів.

У становленні британської системи трудового навчання виділяють такі періоди:

- 1) викладання в початковій школі предмету «Ремесло» (80-ті роки ХІХ ст. – 1902 р.);
- 2) розвиток ремесла та його викладання в середній школі (1902-1976 рр.);
- 3) введення в навчальні плани шкіл предмету «Ремесло, дизайн, технологія» (1976-1988 рр.);
- 4) введення в навчальні плани всіх державних шкіл обов'язкового предмету «Технологія» (з 1988-90-ті рр.);
- 5) введення в Національний навчальний план предмету «Дизайн і технологія» (із початку 90-х рр.) [6; 8].

Зупинимося більш детально на системі трудової підготовки, створеної в загальноосвітніх навчальних закладах Великої Британії у 80-90-ті роки ХХ століття.

У цей період із метою зближення школи з виробництвом в загальноосвітніх закладах почали вводити предмети практичного спрямування. З'явилося також чимало відповідних документів, у яких наводилися рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу школи. Серед них В.Лапчинська виділяє наступні: забезпечення зв'язку навчальних програм із дійсністю; розвиток творчих здібностей учнів; прикладна й практична робота школярів; знання й розуміння учнями економічних процесів, що відбуваються в суспільстві, нових відкриттів і випробувань; обізнаність школярів з основами виробництва та відчуття власної відповідальності перед державою; уміння вирішувати проблеми, використовуючи різноманітний матеріал [4, с. 92], а Г.Алексевич такі: взаємозв'язок навчальних планів із трудовим життям; виконання учнями практичної роботи; обізнаність школярів з основами виробництва та орієнтація в економічних питаннях; уміння знаходити проблеми та вирішувати їх [1, с. 77].

Рекомендації щодо покращення організації навчально-виховного процесу школи містить також доповідь «Політика переходу» (1984 р.), де, наприклад, охарактеризовано принципи (різноманітність профілів та спеціальностей, широкий вибір навчальних планів і програм,

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

добровільний вибір напряму навчання відповідно до власних потреб), покладені в основу 30 програм-проектів, що передбачали підготовку 14-18-річних молодих людей до трудової діяльності. У доповіді наголошено на необхідності трудової підготовки дівчат, сказано, що вони належать до досить значної частини некваліфікованої робочої сили, отримують меншу заробітну плату, ніж хлопці [2, с. 134].

У цей період трудова підготовка школярів була спрямована на розв'язання наступних завдань: опанування учнями знаннями з математичних, природничих, гуманітарних і технічних предметів; засвоєння ними основних навичок для подальшого життя в мінливому світі праці; прищеплення поваги до існуючих в суспільстві моральних цінностей; розвиток учнів, їхніх освітніх можливостей, внутрішніх нахилів, творчого, дослідницького розуму; надання учням допомоги у виборі ними життєвого шляху, засобів досягнення життєвих цілей, оцінюванні ролі та розвитку промисловості й торгівлі тощо [10; 11].

Щоб допомогти учням у виборі професії та надати їм можливість разом із загальною освітою отримати допрофесійну підготовку, в 1986-1987 навчальному році в програму британської школи ввели новий курс, метою якого був розвиток трудових умінь і навичок учнів та підготовка їх до складання іспитів на свідоцтво про допрофесійну підготовку [12, с. 2].

Однак, як уже зазначалося, рішення щодо безпосередньої трудової підготовки всіх школярів було прийняте у 1988 році, коли в навчальні плани державних шкіл введено обов'язковий предмет «Технологія», а його реалізацію продовжено в 1990 році, коли в Національний навчальний план включено предмет «Дизайн і технологія».

Нині трудова підготовка учнів в школах цієї країни здійснюється через: обов'язкове вивчення всіма учнями предмета «Дизайн і технологія», обов'язковість уведення в навчальні дисципліни актуальних проблем і тем: «Економіка та індустрія», «Вибір кар'єри», «Здоров'я і довкілля»; вивчення необов'язкових елементів («Керівництво вибором кар'єри», «Досвід роботи»), різноманітних курсів, а також через виробничу практику, міні-підприємництво та профорієнтацію [10].

Навчальний курс «Дизайн і технологія» обов'язковий для вивчення в перших трьох класах середньої школи. На його вивчення відводять по 2 години на тиждень. Починаючи із четвертого класу середньої школи, трудове навчання входить до списку обов'язкових предметів за вибором, що становить від 4 до 7 годин на тиждень. Цей курс має на меті підвищення загальнотехнічної культури та обізнаності школярів. Це інтегрований предмет, який передбачає вивчення таких напрямів:

- 1) створення і використання об'єктів, систем та елементів довкілля; робота з різноманітними матеріалами та інструментами;
- 3) інформаційна підготовка: пошук, розробка, передача ідей;
- 4) задоволення потреб споживача та виховання культури підприємництва [10, с. 74-75].

Навчальна програма даного курсу складається з чотирьох ключових етапів та десяти рівнів складностей. Кожен етап відповідає певному віку (5-7, 8-11 років, 12-14 років, 15-16 років) та має дві частини – обов'язкову і додаткову [6].

Мета допрофесійних курсів, які відвідують 16-19-річні учні, полягає у наданні їм можливостей випробовувати свої сили в різних сферах життєдіяльності, а також визначитися у сфері професійної діяльності, оволодіти відповідними знаннями та досвідом, сформувати певні професійні інтереси.

Програма таких курсів складається з трьох частин:

- 1) основна частина – ядро, що становить 10 сфер;
- 2) професійне вивчення: орієнтація та дослідження;
- 3) додаткове вивчення: для більш поглибленого вивчення першого і другого пунктів [10, с. 76-77].

Ці курси можна назвати курсами за вибором, адже їх програма може бути складена у відповідності до інтересів та бажань школярів.

Наприклад, дівчата (і юнаки) можуть за своїм бажанням обрати для вивчення курс «Домашня економіка» або «Домогосподарство», мета якого – допомогти учням вести ефективний стиль життя як особистостям, членам суспільства. Під час вивчення даного курсу учні навчаються шити і прости, оволодівають навичками рукоділля та кулінарним мистецтвом [10, с. 79].

Ще однією формою трудової підготовки учнів британських шкіл є виробнича практика. Її проводять для учнів двох старших класів обов'язкової школи на підприємствах, у торгівлі, адміністрації або у сфері обслуговування. Практикою охоплюють меншу половину учнів 14-15-річного віку, які обрали для вивчення предмети практичного спрямування. Вона триває 1-3 тижні (по 6 годин на тиждень) або протягом семестру (по 1 дню щотижня). Порядок проходження практики та її характер залежать від економічних особливостей кожного регіону. Виконана школярами в ході практики робота не оплачується [5].

Після досягнення 15-річного віку учні мають можливість у позанавчальний час спробувати організувати роботу міні-підприємства. У цьому їм допомагає, наприклад, співпраця банку і школи. Про неї досить детально пише у своєму дисертаційному дослідженні Р.Сойчук. Зокрема, спираючись на наукові розвідки М.Павлової [6], вона зазначає, що «один із великих банків Великої Британії надає кожній школі безповоротну позику в розмірі 40 фунтів стерлінгів для закупівлі необхідних навчальних матеріалів, щоб відкрити міні-підприємство. Цей же банк дає школі 50 фунтів стерлінгів як початковий капітал, але вже з поверненням під незначні відсотки. Проте варто зауважити, що більшість шкільних підприємств виявляються прибутковими» [10, с. 75].

Діяльність міні-підприємств у школах Великої Британії розпочалася з 60-х років ХХ століття, а з 1985 року ухвалено проект «Міні-підприємництво в школі». Така форма роботи допомагала розвинути у молоді наступні підприємницькі здібності: ініціатива, наполегливість, гнучкість та вміння працювати в колективі [6, с. 25-26].

Окрім того створення в межах навчального закладу міні-підприємств і компаній, які виготовляють і реалізують власну продукцію або надають певні послуги, допомагала школярам навчитися організовувати індивідуальну трудову діяльність, ознайомитися з атмосферою ринкових відносин і ввійти у світ бізнесу і виробництва [7, с. 114-115].

Починаючи з 1986 року уряд прийняв рішення створити при кожній середній школі хоча б одне міні-підприємство, робота якого полягала в наступному: учні самостійно створювали компанію чи кооператив, організовували випуск товарів чи надання послуг, виконували всі види маркетингу, певний проміжок часу розпродавали свою продукцію чи надавали послуги. Після такого циклу роботи відбувалася самоліквідація міні-підприємства [9; 10].

Невід'ємною складовою навчання та формою трудової підготовки учнів британських шкіл у 80-90-ті роки ХХ століття стала профорієнтація. Її мета – інформувати учнів про можливості й різновиди відомих і невідомих для них професій, а також встановлювати більш тісні зв'язки між школою і виробництвом.

У Великій Британії до 1973 року працювала Служба працевлаштування молоді, а в наступні роки – Служба з питань вибору професії (офіційний орган міністерства праці). Через місцеві органи управління народної освіти й місцеве бюро з працевлаштування молоді вона координує роботу з профорієнтації школярів та виконує такі функції: отримання і передача інформації про стан місцевого ринку праці, його потреб у робочій силі; забезпечення шкіл інформацією про різноманітні професії, зокрема, про ті, які можна здобути на місцевих підприємствах; надання учням допомоги у виборі професії; встановлення контактів з освітніми закладами тощо [10; 11].

У подальші роки в країні створено Комісію із трудових ресурсів при міністерстві зайнятості (головний координатор діяльності із профорієнтації в країні) та Національну консультативну раду із професійної кар'єри, які також опікуються проблемами професійної орієнтації [10]. Значну роль у цій роботі відіграють профспілки та представники підприємств, які працюють із випускниками шкіл в закладах освіти та на виробництві.

У школах Великої Британії профорієнтацію здійснюють учителі-предметники, класні керівники, вчителі-профорієнтатори (вчителі з професії), спеціальні радники з профорієнтації (профрадники), співробітники служби професійної кар'єри. Окрім того в позашкільних закладах працюють профконсультаційні пункти, які також допомагають учням у виборі майбутньої професії [3; 10].

Британські школи намагаються розв'язати такі завдання професійної орієнтації: «допомогти учням досягнути інтелектуальної, емоційної та соціальної зрілості; сприяти осмисленню ними свого потенціалу й перетворенню власних недоліків; розвивати вміння спілкуватися з людьми; озброювати учнів знаннями для остаточного рішення про вибір професії» [10, с. 147]. Зазначені завдання вирішують в ході вивчення учнями загальноосвітніх предметів, предметів практичного спрямування та спеціального предмета «Вибір професії», озброєння їх знаннями і навичками з різних сфер трудового життя, навчальної практики на виробництві, позакласної роботи [10; 11].

Професійна орієнтація в школах Великої Британії здійснюється в кілька етапів, а саме: I етап – під час навчання учнів у початковій школі; II

етап – диференціація учнів 4 класу; III етап – орієнтація учнів 5 класу на навчання з метою вступу до вищого навчального закладу або ж улаштування на роботу; IV етап – орієнтація учнів 6 класів із диференціацією на академічні й професійні (неакадемічні) відділення [10, с. 164-165].

Отже, аналіз змісту трудової підготовки учнів в британських школах (обов'язкове вивчення предмета «Дизайн і технологія», вивчення різноманітних курсів практичного спрямування, виробнича практика, організація міні-підприємств та профорієнтація) дозволяє стверджувати, що ця країна має значний досвід та певні традиції.

Відзначимо також основні тенденції, які властиві для змісту трудового навчання в останні десятиріччя XX століття: різноманітність вибору практичних предметів у шкільних навчальних планах; зв'язок між школою й виробництвом; виклад у вигляді інтегрованого курсу; суспільно корисний характер і спрямування на задоволення здібностей та інтересів школярів; вільний вибір учнями навчальних дисциплін відповідно до власних потреб; зближення професійного навчання із загальноосвітньою підготовкою [10, с. 87-88].

Важливо, що реформування системи освіти Великої Британії у 80-90-х роках, окрім іншого, «передбачало зближення загальної та професійної освіти з метою підготовки підростаючого покоління до дорослого життя, надання молоді практичних та базових знань із трудової підготовки» [10, с. 70].

Варто підкреслити й те, що британці почали дбати про підвищення рівня підготовки випускників шкіл до трудового життя дещо пізніше ніж ми, але зуміли зберегти свої здобутки та продовжують їх примножувати. Саме тому в 90-ті роки XX – на початку XXI століття вітчизняні науковці (Н.Балацька, К.Корсак, Р.Сойчук, Г.Терещук та ін.) почали уважно вивчати організацію трудового навчання та підготовки британської молоді до праці, довели, що в школах даної країни це одне з найактуальніших питань. Досвід трудової підготовки молоді, набутий у Великій Британії, становить науковий інтерес, потребує подальшого дослідження та впровадження раціональних ідей в систему освіти України.

Література:

1. Алексевич Г.Л. Принцип единства и дифференциации образования в современной школе Великобритании (80-е годы): Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1992. – 242 с.
2. Барбарига А. Оценка результатов обучения в английской средней школе // Советская педагогика. – 1989. – №7. – С.133-139.
3. Джуринский А.Н. Реформы зарубежной школы: надежды и действительность. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
4. Лапчинская В. Некоторые вопросы школьного образования в Англии // Народное образование. – 1984. – № 11. – С.91-93.
5. Лапчинская В. Трудовое обучение в школах Англии // Советская педагогика. – 1990. – № 1. – С.131-136.
6. Павлова М.Б. Система подготовки молодежи к трудовой жизни в общеобразовательных школах Великобритании // Новые исследования в

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

- педагогических науках. – М.: Педагогика, 1991. – Вып. 2 (58). – С.23-26.
7. Пилиповский В.Я. Традиционалистско-консервативная парадигма в теории обучения на Западе // Советская педагогика. – 1992. – № 12. – С.106-118.
 8. Питт Д. Разработка учебных стандартов – использование проектов в технологическом образовании Англии 1989-2000 гг. // Мир образования – образование в мире. – 2002. – №2. – С.75-82.
 9. Рыжов В.А. Профессиональная ориентация и подготовка кадров в Великобритании. – М.: Высш. шк., 1991. – 159 с.
 10. Сойчук Р. Л. Реформування змісту трудового навчання в об'єднаній школі Великої Британії в 70-90-ті роки ХХ ст.: Дис. ... канд. пед. наук. – Рівне, 2003. – 238 с.
 11. Тарасова Т.Н. Социальная направленность профессиональной ориентации учащихся массовой (объединенной) школы современной Англии: Дис. ... канд. пед. наук. – М., 1981. – 166с.
 12. The Certificate of Pre-Vocational education. Consultative Document by Joint Board for Pre-Vocational Educational. – L., 1984. – 111 p.

В статье представлен анализ системы трудовой подготовки, созданной в общеобразовательных заведениях Великой Британии в 80-90-тые годы ХХ столетия.

The article presented the analysis of system of manual work created in the secondary educational establishments of Great Britain in the 80-90-s of the XX- th century.